

**Јелена Миљковић Матић**  
*Институт за политичке студије, Београд*

## **РАЗЛИЧИТИ ОДНОСИ ПРЕМА КОСОВСКОМ ПРЕДАЊУ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ**

### **Сажетак**

У тексту се разматрају различити генерални ставови према Косовском предању, због тога што они утичу на тумачење поруке коју оно носи, а затим и на политичке ставове. Почињемо од разматрања питања је ли оправдано називати Косовско предање митом. То је повезано са могућим перспективама из којих се Косовско предање посматра. Оне могу бити хришћанска или секуларна, с тим да се секуларно становиште појављује у два вида – као агностичко и као материјалистичко. Косовско хришћанско предање је са секуларног становишта схваћено као културолошки мит, тако да може пренети своју поруку агностичима, али тешко и материјалистима, из чије перспективе оно није разумљиво. Ипак, изворно хришћанско значење је претежно и постоји читање Косовског предања којим се оно може једним својим делом пренети и секуларно оријентисаним људима или људима друге вере. Хришћанско значење је важно да се схвати, јер оно је основна порука Косовског предања. Оно се налази уткано у српску народну културу и историју, чиме српска традиција стиче јединствено место у хришћанском свету.

Кључне речи: Косовско предање, Косовски културолошки мит, Хришћанство, Агностицизам, Материјализам, Култура.

---

\* Рад је настао у оквиру рада на пројекту 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Око Косова и Метохије се данас одвија борба на два фронта. Један аспект борбе се одиграва на политичком плану и односи се на државно-правни статус Косова и Метохије, наравно са припадајућим богатствима – природним, културним, индустријским. Други вид борбе се одвија на идентитетском плану, као борба за право на културну и историјску интерпретацију те територије и свега релевантног што се на њој налази. Изненађујућа чињеница, међутим, јесте то да се ова друга борба не води само између Срба и Албанаца, као два народа који претендују на ту територију и њене културно-историјске садржаје. Она се води и између самих Срба.

Ово питање се прелама кроз однос према Косовском предању, према Косовској бици. Док једна струја уважава националну традицију – државну, црквену и народну – дотле има и оних који не маре за традицију, сматрајући је кочницом напретка. Два становишта се, природно, разликују у погледу терминологије коју користе, тобоже да би на прави начин описали феномен идеацијског *Косова*, док, у ствари, избором речи желе да искажу свој став. Тако је за поштоваоце традиције особено да се опредељују за Косовско *предање*, *наслеђе*, *завет*, *традицију*, док се друга струја радо определи за реч *мит*, Косовски мит, којом се жели истаћи његова еволуциона превазиђеност. Уобичајено је, наиме, да се мит повезује са племенским или античким друштвима, где означава приче о боговима, настанку различитих ствари и другим темама које су бесмислене са становишта цивилизованог човека данашњице. Тако, мит се данас користи да означи неистиниту причу или неистинито објашњење.

Ако погледамо у науку видећемо да проблем терминологије ту није остао без одјека. Историчар Радован Самарцић је истакао, пре више од двадесет година, да је Косовско предање у својој суштини историјско, са извесним одступањима, али да је свакако „мно-го теже пристати на употребу термина ‘косовски мит’.“ Косовско предање је историјско, пише Самарцић, „јер има своје исходиште у једном историјском догађају и створено је у току унутрашње историје једног народа“. Историјско је, значи, на два начина, који су међусобно повезани. Оно се, наиме, у одређеној мери удаљило од историјске веродостојности, захваљујући томе што су се поједине чињенице прилагодиле потребама народа који је у Косовском предању нашао ослонац своје самосвести и духовности. Али ово није разлог да се Косовско предање назива митом. „Косовско опредељење српског народа проистиче из једног крупног догађаја, из историјске судбине Срба, из његовог светосавског православља и веома чврстих и високих етничких начела. Обележити читав овај комплекс феномена називом ‘мит’ води осиромашењу једне изу-

зетне историјске појаве, сложене суштине једног националног карактера и померању ствари ка њиховом непостојећем, неисторијском и паганском језгру“.<sup>1</sup>

Видимо да је аутор ових размишљања повезао *мит* са две квалификације: прва се односи на његову неисторичност а друга на паганство. Обе је оценио као „непостојеће“ – непостојеће у Косовском предању, непостојеће у српској традицији, али и непостојеће у истини. Мит, дакле, мора бити прича о догађајима који нису и не могу бити историјски догађаји. А као производ маште, мит је пагански по својој природи. Ово кажемо ослањајући се на становиште Владете Јеротића, који је писао о три нивоа мишљења и, уопште, доживљавања света. Назвао их је паганским, старозаветним и новозаветним, према облицима религиозности у којима су се они историјски манифестовали. Ту је Јеротић, слично као и Самарцић, препознао нужну везу између мита и паганства: „магијско и митско (...) чинило суштину паганских религија“. Он још објашњава да у основи магијског и митског мишљења стоје психолошки „механизми конкретизације, палеологичке трансформације и фантазматске идеације“.<sup>2</sup>

Аргументација Радована Самарцића, затим и Јеротићем описани процеси мишљења, а религијско паганство пре свега, као карактеристични за мит, намах отписују сваку могућност да се Косовско предање, са својим наглашено историјским и хришћанским садржајем и карактером, именује као мит. И овде би требало да буде завршена расправа о томе је ли оправдано називати Косовско предање митом и односити се према њему на одговарајући начин. Међутим, у науци постоји и веома озбиљно одношење према миту. С тим у вези, не можемо заобићи једно научно остварење тежње да се Косово и мит ипак помире, о чему ће бити речи нешто ниже.

Митови представљају захвално подручје за најразноврсније анализе, пошто се у њих може учитати сваки, било какав садржај човекове свести и подсвести („фантазматска идеација“), испројектовати на било који појам („конкретизација“), те баратати тиме на сваки замислив начин („палеологичка трансформација“). То је све најбоље приказано у делу француског етнолога и филозофа Клода Леви-Строса, који је радио на томе да открије правила митске логике, као и да покаже најзначајније природне области њене примене. Сматрао је да је уз помоћ своје структуралне анализе митова не само разоткрио законитости митског мишљења, него и да је дошао до универзалних образаца људског менталног функционисања.

1 Радован Самарцић, *На рубу историје*, Београд 1994, стр. 161.

2 Владета Јеротић, „Паганско, старозаветно и новозаветно у савременом човеку“, *Психолошко и религиозно биће човека*, Београд 2000, стр. 196.

Због тога је изразио очекивање да ћемо можда „једног дана открити да је иста логика на дјелу у митском мишљењу и у знанственом мишљењу и да је човјек увијек једнако добро мислио“.<sup>3</sup>

Владета Јеротић је, такође, приметио да научно мишљење може бити блиско ономе што је означио као паганско мишљење: „Историја је могла да докаже да није наука била та која је прекинула са идолатријом и политеизмом, него пророчка, јеврејска религија“.<sup>4</sup> То значи да је примена логичког мишљења и резонувања могућа и легитимна у сваком случају, те да је наука увек наука, без обзира на то у ком се духовном амбијенту спроводи – религијском или секуларном. Међутим, непоштовање ових метатеоријских услова с обзиром на проучавану ствар може да обезвреди резултате. Ако се, рецимо, приликом анализе Косовског предања, пренебрегне његов хришћански карактер, бојати се да нам то неће донети вредне научне увиде.<sup>5</sup> Такве анализе могу бити забавне за извођење, можда и за читање, али нас њихови резултати сигурно не приближавају истини.

Постоји, међутим, у науци управо покушај помирења Косовског предања са митом, садржаја хришћанског и историјског са приповедним обликом и начином мишљења који се везују за паганизам. Њега је учинила Сања Бошковић у својој књизи *Косовски културолошки мит*.<sup>6</sup> Из самог наслова је јасно да је Бошковић помирење мита са хришћанским предањем остваривала у области означеној именом *културе*. Култура се као научни концепт односи на све друштвено санкционисане производе човековог стваралаштва, као и саму стваралачку способност и мотивацију. Тако је ауторка *Косовског културолошког мита* својим подухватом учинила најприроднију ствар с обзиром на задатак који је себи поставила: смештање *Косова* и *мита* у један појам, уз помоћ *културе* која их повезује, јесте једини начин за њихово зближавање као хришћанског значења и паганског мишљења. А зближавала их је због тога што је хтела да покаже да Косовско предање има шта да преда много широј заједници него што је заједница православних Срба, те да оно, средствима особеним за мит, „фиксира кључне културне садржаје у колективној свести“.<sup>7</sup>

3 Claude Levi-Strauss, "Struktura mitova", *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb 1989, стр. 227.

4 Владета Јеротић, "Паганско, старозаветно и новозаветно у савременом човеку", нав. дело, стр. 196.

5 Као конкретне примере можемо да наведемо рад Душана Бандића „Царство земаљско и царство небеско“ (*Царство земаљско и царство небеско*, Београд 2008), као и наш сопствени рад „Освета Косова“ – српски национални идентитет између земаљског и небеског царства“ (*Политичка ревија*, 1/2008)

6 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Београд 2014.

7 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 69.

Својом књигом *Косовски културолошки мит* Сања Бошковић је осветлила Косовско предање са његове световне стране, која је некако увек остајала у сенци хришћанског тумачења. Косовско предање је приказала као културну чињеницу од пресудног значаја, способну да обухвати, одмери, распореди и пренесе све концепте и значења који су важни за српско национално искуство: „Синкретизам Косовског културолошког мита не остварује се једино на бивалентности религијских искустава. Синкретички принцип је интегрални део његове структуре и подразумева вишеслојност извора. (...) Покушали смо да у овом раду наведемо, анализирамо и утврдимо интерактивно дејство унутар различитих нивоа културолошког мита о Косову. Разнородност слојева и извора чини својеврсну динамику унутар ове духовне целине, што доприноси њеном одржању и трајању у времену, те поузданом културном деловању“.<sup>8</sup> (Занимљиво је да је до сличног увида у погледу динамичког услова културе дошао и Мило Ломпар, написавши да „тек међуоднос између норме и њене негације, као константан однос унутар културе, даје стабилност и разуђеност културне подлоге“.<sup>9</sup>)

Транспонујући хришћанско-историјски садржај помоћу митског мишљења у оно што је назвала културолошки мит, Бошковић је протумачила све елементе садржане у предању о Косовској бици као чињенице из области морала и егзистенцијалне проблематике, не одричући приоритетно хришћанско тумачење. На тај начин је развила читав комплекс појава и вредности које представљају основ етничке културе Срба.<sup>10</sup> Ако се послужимо поново тезом Владете Јеротића, о хијерархизованом мишљењу и спознавању, можемо рећи да је Сања Бошковић показала својом студијом како изгледа преображавање митског мишљења када се оно стави у амбијент значајног историјског предања са хришћанским тумачењем – што је поступак супротан варварској анализи у којој се хришћанско значење занемарује у корист примитивнијег нивоа мишљења.<sup>11</sup>

<sup>8</sup> Исто, стр. 27.

<sup>9</sup> Мило Ломпар, „Слободан Јовановић и књижевност“, *Полихисторска истраживања*, Catena mundi, Београд 2016, стр. 34.

<sup>10</sup> Сажетак свих кључних порука које Косовски културолошки мит преноси ауторка је дала у дијаграму сачињеном на начин карактеристичан за леви-стросовски приступ (Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 437.)

<sup>11</sup> Карактеристичан је у том смислу пример порицања хришћанског опредељења народа на коме Душан Бандић оснива своју анализу песме „Пропаст царства српскога“, да би добио тумачења која не могу имати никакве везе ни са ликовима из предања нити са српским народом. Он ставља у сумњу способност народа да прихвати и сачува хришћански смисао Косовског предања, иако истовремено потврђује и признаје да народна песма има искључиво хришћански смисао: „Све се збива у хришћанском духу. Па ипак, једно питање остаје отворено: да ли је тај изворни хришћански дух који налазимо у песми, прожимао оне који су је певали, као и оне који су је слушали, памтили и даље

Резултат је богато и радијантно морално језгро једног националног менталитета, са потенцијалом за културни развитак. Њена студија показује на који начин могу постојати Срби који себе означавају као агностике, који нису хришћани по уверењу, а, опет, нису ни противници традиције. Они могу да изговарају „Христос се роди“, да фарбају јаја и да славе славу, иако њихова вера не иде даље од стидљивог признања да „има нечег“. Јер, светосавско хришћанство представља културно добро од националног, па и ширег значаја, хришћанског и универзалног, поред тога што даје морални правац српској култури.

Постоје, међутим, и прави противници традиције, за које Косовско предање није прихватљиво ни у ком облику и ни под којим називом. Нећемо се позвати на науку ради приказивања овог становишта, пошто се најбољима у ту сврху показују релевантне изјаве данашњег првог човека Србије, њеног председника, с обзиром на њихову добру документованост, затим на конзистентност која произлази из порекла у једном извору, али и на значај, утицајност положаја с ког су изговорене. Начин на који је протумачена прича о Косовском боју показује да је овај сагледан на само са секуларног становишта, него са строго материјалистичког становишта, лишен, тако, не само своје природне и доминантне хришћанске димензије него чак и културолошке интерпретације. На тај се начин у Косовско предање учитавају потпуно неаутентични садржаји – што је, као што смо рекли, сасвим очекивана последица неодговарајућег приступа. Косовско предање се види као величање пораза, смрти, назадности, несреће, фикција, парализа друштва. С тог становишта председник види свој народ и традицију овако:

- „... Да своју несрећу волимо толико дубоко, да срећу, често не желимо ни да тражимо.“

- „... Да су нам митови стварност, и то у толикој мери, да нам будућност изгледа као нешто сасвим непотребно.“

- „Ми смо земља и народ за које је време било заустављено.“

- „Није ово 1389. година како неки замишљају него 2018.“

- „Ми хоћемо, смемо, и умемо, да направимо тај важан корак, корак напред, корак којим се из митологије прелази у будућност, и из несреће у срећу. Променили смо се, већ, и спремни смо да се мењамо, изнова, сваког новог дана. Србија у коју сте данас дошли престала је да се нада смрти, и почела је да жели живот.“<sup>12</sup>

преносили? Да ли су ти стихови задржали хришћанско значење у њиховој свести?“ Није јасно на који је начин Бандић замишљао да би песма иначе успела да задобије и задржи хришћански дух, да га у њој није сачувао народ који је песму певао, слушао, памтио и даље преносио. (Душан Бандић, „Царство земаљско и царство небеско“, нав. дело, 229)

12 Обраћање председника Републике Србије на свечаној церемонији инаугурације, 23.

- „... све обећавајући нам, како у ком случају, или „одмах“ и „сада“, или неку правду и бољи живот на небу, у ‘небеској Србији’. За њу је требало само да умremo, ништа више. Ја сам, да подсетим критичаре, обећао нешто сасвим супротно. Тешке мере, тешку штедњу и тежак рад. Обећао сам, притом, живот, то јест начин на који се до бољег живота стиже.“<sup>13</sup>

- „Нећу признати Косово, то није моја политика, али сам спреман да разговарам и да прихватим чињеницу да код нас има много митова и легенди.“<sup>14</sup>

- „... на најснажнији начин да штитим наше интересе [...] водећи рачуна о компромису [...] не да штитим наше митове, већ да штитим нашу будућност, али да штитим и нашу државу“.<sup>15</sup>

„То је стање духа, та заљубљеност у поразе, у несреће. Али, то је истовремено нешто што се може променити“, сматра председник.<sup>16</sup> Ради успешног преумљења потребно је људима, пре свега, приказати исправно тумачење Косовских историјских догађаја. Материјалистички приступ не одриче вредност Косовској бици као историјском догађају, важном за национално самопоштовање. А одступање од историјских чињеница, какво је спроведено у црквено-народној традицији, довело је до етичких искривљавања.

Тако је, поводом Видовдана, 2017. године, приликом полагања венца на споменик Косовским јунацима у Крушевцу, председник је изложио виђење битке на Косову пољу као победничке за српску страну, позивајући се на један оновремени историјски извор. Затим је смрт кнеза Лазара и јунаштво Милоша Обилића сагледао у оквирима утилитарним и нама савременим: изразио је уверење да је кнез Лазар погинуо са жељом да будућност народа буде „постојана, овоземаљска са јасним циљем и резултатом“, а не „небеска или митска или без икаква резултата“. Надахнуто и симболично дело Милоша Обилића у црквено-народној редакцији представио је као

јуна 2017. у Палати „Србија“, <https://www.predsednik.rs/pres-centar/vesti/obracanje-predsednika-republike-srbije>

13 Александар Вучић, „Србија улази у нови век рада без чаробних штапића и рата“, Ексклузивни ауторски текст за *Новости*, 31. децембар 2015, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika.393.html:583984-Србија-улази-у-нови-век-рада-без-чаробних-штапића-и-рата>

14 „Vučić pozvao Srbe na KiM da glasaju za Srpsku listu“, <http://srpskalista.net/vucic-za-srpsku-listu/?script=lat>

15 Обраћање нацији, 17. марта 2018. године, <https://www.youtube.com/watch?v=723OUxizeFM> (минут 48:52 – 49:01)

16 „Razgovor Svetislava Basare i Aleksandra Vučića: Promena svesti Srba biće najteži posao“, *Novi magazin*, 08. 01. 2014. <http://www.novimagazin.rs/vesti/razgovor-svetislava-basare-i-aleksandra-vucica-promena-svesti-srba-bie-najtezi-posao>. Цео текст разговора објављен је сутрадан, 09. 01. 2014, на сајту Српске напредне странке, <https://www.sns.org.rs/novosti/vesti/vucic-promena-svesti-srba-bice-najtezi-posao>

примитивно тумачење, којим је умањен истински значај његовог јунаштва, а затим објаснио како је заиста морала изгледати акција Милошеве групе командоса: „Дозволили смо да мит представи Милоша Обилића као некога ко је на превару убио турског султана, иако је јасно да је тај подвиг, са својим друговима, остварио јуришем кроз сам центар турске војске“.<sup>17</sup>

Са материјалистичког становишта сагледан, Косовски бој постаје битка као било која друга, која се могла десити било где, било када и с било којим учесницима и резултатом. Циљ ових банализација, којима се напада свако тумачење Косовске битке, културолошко као и хришћанско, јесте да се Срби отрезне од духовних заблуда, да би били способни за живот у данашњем свету: „Безмало цео свет данас почива на идеји такозваног социјалног дарвинизма – ко је јачи тај успева и пролази, зато се боре да буду што је могуће успешнији“. Као лек за духовну болест која је нагрдила српски менталитет председник препоручује „мало протестантске капиталистичке етике“.<sup>18</sup>

Да је интерна српска борба око интерпретације појма *Косово* значајно поље унутрашње националне активности јасно је и самом председнику: „Хоћу и да отворимо унутрашњи дијалог по питању Косова и Метохије, уз све наше разлике, без предрасуда, а поштујући Устав наше земље. Морамо да будемо отворени, да се ослободимо митског приступа, али и олаког давања онога на шта имамо свако право. *Наш унутрашњи дијалог, по том питању, можда је и важнији од оног којег треба да водимо са Албанцима*“ (нагласила ЈММ).<sup>19</sup> Из уочљивих контрадикција – „уз све наше разлике, без предрасуда“ наспрам „да се ослободимо митског приступа“; и „поштујући Устав“ наспрам противљења *олаком* давању – јасно је да дијалог мора да се одвија у правцу вођења унутрашње и спољне политике која би била складна с дарвинизмом.

Узели смо ставове председника Србије према Косовском предању, односно (културолошком) миту, да их употребимо као пример приступа који у потпуности поништава суштину српске традиције – било да је сагледавамо као црквено-народну или је посматрамо са умерено световног, агностичког становишта. Бојазан коју је изразио Радован Самарџић – да ће називом *мит* Косовско предање

17 S. Milenković, “Aleksandar Vučić u Kruševcu: Srbi su pobedili na Kosovu!”, Kruševac press, 28.06.2017. <http://krusevacpress.com/aleksandar-vucic-u-krusevcu-srbi-su-pobedili-na-kosovu/>

18 „Razgovor Svetislava Basare i Aleksandra Vučića: Promena svesti Srba biće najteži posao”, нав дело.

19 „Говор председника Србије Александра Вучића у Скупштини“, *Новости*, 31. мај 2017. <http://www.novosti.rs/вести/насловна/политика.393.html:668069-Govor-predsednika-Srbije-Aleksandra-Vucica-u-Skupstini>

изгубити од своје историјске и хришћанске природе – превазиђена је синтагмом *културолошки мит*. Док, за становиште социјалног дарвинизма назив нема никакав значај, него је Косовска традиција једноставно неприхватљива. Занимљиво је, у вези с овим, да наведемо мишљење Сање Бошковић, према коме

„чак и они који се дистанцирају од овог културног наслеђа, поричући вредност косовског мита, у ствари учествују у његовом животу и потврђују његову нужност самом чињеницом да морају да се одреде у односу на њега и колективни идентитет који он пројектује. Јер, сваки мит, па тиме и културни мит, жив је докле год изазива реакције и одређење“.<sup>20</sup>

Могло би се помислити, ипак, како је екстремистички секуларизам, као материјалистичка оријентација коју прати дарвинистичка теорија, нешто попут булдожера који руши све на шта се усмери. Сања Бошковић је показала да је и ту могућност сагледала у оквиру своје тезе о свепрожимајућем деловању Косовског културолошког мита:

„Критички оријентисани појединци“, пише Бошковић, „сматрају да се померање устаљених вредности и евентуална еволуција становишта могу остварити једино путем порицања традицијом утврђених осећања или путем колективног добровољног потискивања и заборављања усвојених смерница. Занимљиво је да је и сам акт порицања овисан о менталним структурама које се начелно не прихватају. Да би се ослободили колективног памћења и колективног идентитета, заступници критичког гледања морају да их порекну, те тиме своју духовну слободу изнова доведу у везу с колективним традиционалним вредностима. С друге стране, унутар менталне структуре Косовског културолошког мита налази се и *место* у коме се могу препознати сви они који у неком часу посумњају у легитимитет колективног косовског идентитета. Истовремено, метафизичка замка тиме није и уклоњена. Декларативна, вољна и свесна амнезија као лек од колективне прошлости није у могућности да донесе жељено ослобођење од историјског и колективног идентитета. (...) Појмови као издаја, издајник, храброст, јунаштво, оданост, пораз, ропство, Лазар, Милица, Милош, Марко итд. уроњени су у културолошке представе те, као такви, у колективној свести Срба одражавају искуства којима су делом одређена и њихова значења“.<sup>21</sup>

Косовски културолошки мит даје неким општим моралним и егзистенцијалним појмовима специфично српску редакцију, као

20 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 75

21 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, напомена на стр. 120.

што и „Светосавље није друго до Православно Хришћанство српског стила и искуства“.<sup>22</sup> Но, тиме они не престају да буду појмови од општег моралног значаја, као што ни Светосавље ничим не одступа од православних догмата и канона.

Видели смо, у овом нашем разматрању различитих односа према Косовском предању, да уместо претпостављена два становишта – поштовалаца и противника традиције – постоје три: хришћанско, агностичко и материјалистичко. Без обзира, међутим, на разлику између два секуларна става, агностичког и дарвинистичког, ипак је обома недоступна најзначајнија порука коју Косовско предање носи, а то је хришћанска порука о спасењу човека за вечност. Јер, „хришћанску истину чини откривање Божије у човековом срцу, она није и не може бити достигнуће човекове логике“,<sup>23</sup> те је не може пренети ни културолошки мит, а још мање историјске чињенице о некој давној бици.

Културолошки мит, ипак, може пренети поруку о значају светосавског разумевања Косовског предања. Није довољно признати да „има нешто“. Вера агностика се окреће у правцу културе, у правцу човековог стваралаштва, где се наслућује духовни смисао и очекује олакшање души. Краће речено, агностици се, баш као материјалисти, уздају у „царство земаљско“. Косовско предање нас учи да без уздања у Бога не можемо доћи до радости, мира, љубави, остварења пуноће живљења, до царства Небеског. А разлику у опредељењу између царства земаљског и царства Небеског чини литургијско живљење. Кнез Лазар и његова војска су се причестили у предвечерје битке, као што нас о томе обавештавају народни стихови.<sup>24</sup> Кнез Лазар и његова војска нису ушли у Царство Небеско због тога што су погинули у бици. То би личило на нордијски паганизам, у коме погинули у боју одлазе у свој рај, Валхалу.<sup>25</sup> Такође, нису заслужили улазак у Царство Небеско ни тиме што су погинули у бици против не-хришћана. Да погину у бици против неверника јесте начин за исламске ратнике да се нађу у свом рају, Џенету.<sup>26</sup> Они су положили су своју наду на Бога у чијем царству је

22 Епископ Николај (Велимировић), „Предговор“, у књизи Архим. Др Јустина Поповића, *Светосавље као философија живота*, фототипско издање, Манастир Ћелије, Ваљево 1993, стр. 8

23 Митрополит Јеротеј Влахов, „Православна психотерапија“, *Православна психотерапија. Наука Светих Отаца*, Београд 2010, стр. 417.

24 *Kosovo. Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu*, Epski raspored Stojana Novakovića i drugih, Zagreb (1906), стр. 45, 46, 72; Караџић, Вук Стефановић, „Пропаст царства српскога“, *Српске народне pjesme*, II, Нолит, Београд 1969, 186-188.

25 Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović i Dragoslav Srejski, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Savremena administracija, Beograd 1992, под „Ејнхерџи“ (стр. 124)

26 *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd 2004, под “Džihad” (стр. 181)

вечни живот, а не на било шта у царству земаљском. До последњег свог тренутка у царству земаљском живели су кнез Лазар и његови саборци као хришћани, непоколебиво опредељени за царство Небеско. Моменат у коме су своје опредељење у потпуности остварили, променивши светом, чека и свакога од нас. „Немојте се повести за уметницима који у Рају виде монотонију вечног постојања. Уметници покушавају да надокнаде недостатке пуног живљења овде, на земљи, па и у Рају очекују досаду коју овде нису умели да савладају“, уочава на духовит начин један наш писац ограничења уметности и потребу да се човек окрене Богу.<sup>27</sup>

Косовско предање је способно да пренесе данашњем агностику хришћанску поруку о суштинском значају литургијског живота, који, поред свега на шта нас позива и што нам пружа црква, значи још и уздржан однос према царству земаљском. Ово је врло важно за данашње људе, упетљане у конзумеризам и хедонизам, да не би тражили смисао живота на погрешним местима. Ова порука се не налази само у самом предању, него је утиснута и у ширу целину српског народног стваралаштва, а може се ишчитати и из историјске судбине српског народа.

Каже Јеротић да „религија и није у првом реду пут објашњавања мистерије света, него је, најпре, нада“.<sup>28</sup> Нада на Бога, какву је показао Свети цар Лазар, уткана је у српски идентитет и културу, она обликује српску историју и менталитет. Културно-митолошко тумачење представља додатни садржај и потенцијал значења Косовског предања, настао управо кроз историјско живљење народа. Културолошки митови „добивају своја појединачна обличја или тумачења у складу с генерацијама које их живе и конкретизују према својим виђењима и потребама“.<sup>29</sup> Косовско предање је, тако, примерено и данас распрострањеном агностицизму, који га чита у секуларном, културолошком кључу. Не треба, ипак, заборавити да је Косовски културолошки мит зависан од Косовског црквено-народног предања, те је његово национално-културно значење подређено хришћанском, а култура је секундарна у односу на дух – иначе се изопачује сваки смисао, о чему сведочи материјалистичка рецепција. Но, свеукупно узев, „сваки нараштај и сваки друштвени слој на себи својствен начин доприноси изграђивању и одржавању косовског завета“.<sup>30</sup>

27 Светозар Влајковић, *Повратак изгубљеног*, Бернар, Стари Бановци-Дунав-Београд, 2017, 24.

28 Владета Јеротић, „Паганско, старозаветно и новозаветно у савременом човеку“, нав. дело, стр. 195.

29 Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, нав. дело, стр. 77.

30 Исто, стр. 28.

Наведимо, за крај, речи владике Николаја (Велимировића), којима је истакао да нема на свету таквог хришћанског предања као што је наше Косовско, па тако нема ни таквог народа као што је српски: „Ниједан хришћански народ нема у историји својој оно што има српски народ, нема Косово [...] Косово је уникум у двадесетовековној историји хришћанскога света“.<sup>31</sup> Косовско предање би, зато, ваљало разумевати, а свакако би његов значај требало уважавати.

## ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Сања, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Библиотека Уметност и култура, Београд 2014.
- Велимировић, Владика Николај, „Косово“, *Српски завет на размеђи светова*, Светигора, Библиотека Свети Петар Цетињски, Коло: Српске струне, Књига 13, Цетиње 2001, 103-112.
- Велимировић, Епископ Николај, „Предговор“, у књизи Архим. Др Јустина Поповића, *Светосавље као философија живота*, фототипско издање, Манастир Ћелије, Ваљево 1993, 7-9.
- Влајковић, Светозар, *Повратак изгубљеног*, Бернар, Библиотека Чисти понедељак, Стари Бановци- Дунав-Београд, 2017.
- Влахос, Митрополит Јеротеј, „Православна психотерапија“, *Православна психотерапија. Наука Светих Отаца*, Треће, допуњено издање, Књигу приредио Јован Србуљ, Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског, Библиотека Образ светачки, Књига 19, Београд 2010, 415-436.
- Јеротић, Владета, „Паганско, старозаветно и новозаветно у савременом човеку“, *Психолошко и религиозно биће човека*, Одабрана дела, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке и Ars libri, Београд 2000, 191-216.
- Карацић, Вук Стефановић, „Пропаст царства српскога“, *Српске народне пјесме*, II, Нолит, Београд 1969, 186-188.
- Ломпар, Мило, „Слободан Јовановић и књижевност“, *Полихисторска истраживања*, Catena mundi, Библиотека Српско становиште, Коло 4, Књига 3, Београд 2016, 23-37.
- Миљковић Матић, Јелена, „‘Освета Косова’ – српски национални идентитет између земаљског и небеског царства“, *Политичка ревија*, год. (XX) VII, вол. 15, 1/2008, стр. 91-100.
- Самарџић, Радован, *На рубу историје*, Приредио и поговор написао Душан Т. Батаковић, Београдски издавачко-графички завод и Српска књижевна задруга, Библиотека Разговори с писцима, Београд 1994.

31 Владика Николај Велимировић, „Косово“, *Српски завет на размеђи светова*, Светигора, Цетиње 2001, стр. 109-110.

- Bandić, Dušan, “Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko”, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko. Ogledi o narodnoj religiji*, Treće izdanje, Biblioteka XX vek, 69\*\*, Beograd 2008.
- Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina i Srejski, Dragoslav, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Savremena administracija, Beograd 1992.
- *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd 2004.
- *Kosovo. Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu*, Epski raspored Stojana Novakovića i drugih, Deseto na novo popunjeno izdanje s novim predgovorom, Knjižara L. Hartmana (Stj. Kugli), Zagreb (1906)
- Levi-Strauss, Claude, “Struktura mitova”, *Strukturalna antropologija*, Drugo izdanje, Stvarnost, Zagreb 1989, 202-227.
- Вучић, Александар, „Србија улази у нови век рада без чаробних штапића и рата“, Ексклузивни ауторски текст за *Новости*, 31. децембар 2015, <http://www.novosti.rs/вести/насловна/политика.393.html:583984-Србија-улази-у-нови-век-рада-без-чаробних-штапића-и-рата> (20. 10. 2018.)
- „Говор председника Србије Александра Вучића у Скупштини“, *Новости*, 31. мај 2017. <http://www.novosti.rs/вести/насловна/политика.393.html:668069-Govor-predsednika-Srbije-Aleksandra-Vucica-u-Skupstini> (20. 10. 2018.)
- Обраћање председника Републике Србије на свечаној церемонији инаугурације, 23. јуна 2017. у Палати „Србија“, <https://www.predsednik.rs/pres-centar/vesti/obracanje-predsednika-republike-srbije> (01. 11. 2018.)
- Milenković, S., “Aleksandar Vučić u Kruševcu: Srbi su pobedili na Kosovu!”, сајт *Kruševac press*, 28.06.2017. <http://krusevacpress.com/aleksandar-vucic-u-krusevcu-srbi-su-pobedili-na-kosovu/> (09. 08. 2018.)
- Обраћање председника Вучића нацији о Kosovu i populacionoj politici, 17. марта 2018. године, <https://www.youtube.com/watch?v=723OUxizeFM> (19.03.2018.)
- „Razgovor Svetislava Basare i Aleksandra Vučića: Promena svesti Srba biće najteži posao“, *Novi magazin*, 08. 01. 2014. <http://www.novimagazin.rs/vesti/razgovor-svetislava-basare-i-aleksandra-vucica-promena-svesti-srba-bie-najtezi-posao>. Цео текст разговора објављен је сутрадан, 09. 01. 2014, на сајту Српске напредне странке,
- <https://www.sns.org.rs/novosti/vesti/vucic-promena-svesti-srba-bice-najtezi-posao> (08. 06. 2018.)
- “Vučić pozvao Srbe na KiM da glasaju za Srpsku listu”, сајт *Српска листа*, 31. мај 2017. <http://srpskalista.net/vucic-za-srpsku-listu/?script=lat> (13. 07. 2018.)

**Jelena Miljković Matić**

## **DIFFERENT ATTITUDES TOWARD THE KOSOVO SAGA AND THEIR MEANING**

### **Resume**

There is a political battle going on these days considering Kosovo and Metohija. It includes Serbs and Albanians, with their ambitions to interpret the Kosovo cultural heritage and history, each of the two nations in its own way and in its own political behalf. Surprisingly, there is also a competition going between the two Serbian standpoints towards spiritual tradition contained in the story of medieval Kosovo battle. The focal point of the story, present in both church and folk traditions, is a moment when prince Lazar is choosing between the earthly kingdom and the Kingdom of God. The tradition knows that his affiliation to the Heavenly kingdom has set the main Serbian spiritual and cultural values and determined a course of Serbian history. Nowadays, due to the dominating secularism, many of the Serbs cannot comprehend the Christian message. So, a scientific researcher, Sanja Bošković, forged a term *Kosovo cultural myth* which is capable to transpose the spiritual content into the cultural one. Thanks to that operation the Kosovo tradition has revealed its many possible meanings, apprehensible to secularly oriented people. Still, in this very group, there are two standpoints: the one that respects tradition, which we have named as agnostics, and the other that only tends to gain a success in the material terms. We have called them the materialists, also the darvinists, because of the anthropological and social philosophy that is inherent to the materialism. Materialistic reading of the Kosovo tradition is unfriendly to any of the interpretations, so that becomes completely impossible to find any positive meaning in it. But, there is a way for the agnostics to reach the spiritual, Christian meaning, so they could understand even more than just the cultural content of Kosovo tradition. That would be important for their sake, but also for the sake of the Kosovo tradition, to claim the significant place it should take in the Christian and world's cultural heritage.

**Keywords:** Kosovo saga, Kosovo cultural myth, Christianity, Agnosticism, Materialism, Culture.